

DUUMVIRAT SI QUATTUORVIRAT IN PERIOADA IMPERIALA A ROMEI

DAN APARASCHIVEI

Roma a triumfat datorită deciziei și constanței cu care și-a urnat scopul propus încă de la afirmarea sa ca cetate italică. Misiunea construirii unei „lumi romane” și-a propus-o din perioada de început a Republicii când a făcut o prioritate din civilizarea după standarde proprii a populațiilor cuprinse în interiorul granițelor sale dar și din transmiterea valorilor romane celor situați *extrafines*.

Ceea ce a devenit esențial în această operă de lungă durată, începută și dezvoltată conștient, a fost identificarea caracteristicilor popoarelor vizate care au reprezentat osatura pe care s-au mulat elementele romanizatoare. În administrarea noilor ținuturi, cu structuri și caracteristici diverse, generate de specificul local, a fost necesară elaborarea unui model comun de conducere și control, simplu și eficient. Secretul longevității puterii romane a stat, după părerea noastră, în remodelarea de către romani a formelor de organizare locală și consolidarea stăpânirii lor prin distribuirea de responsabilități notabililor locali și familiilor acestora. Acordarea cetățeniei romane elitei autohtone a avut un efect sigur în intensificarea și eficientizarea romanizării. **Aici credem că specialistul în istorie socială romană trebuie să insiste pentru că romanizarea a fost scopul în sine** al acțiunilor Cetății celor 7 coline iar **instrumentele** folosite pentru îndeplinirea sa reprezintă atingerea **acestuia**.

Unul dintre aceste instrumente utilizate cu măiestrie de către Roma a fost urbanizarea. A deveni roman însemna între altele și a face parte dintr-o urbe romană sau a aparține unei sfere de interese ce gravita în jurul unei structuri urbane romane sau supusă intereselor Romei. Orașul provincial a fost oglinda Romei în provincii, transpunerea la scară redusă a ordinii și măreției Cetății Eterne.

Orașul se confunda cu un organism de control teritorial, de coeziune economică și socială, o structură cu calități determinate care desfăcea formele particulare ale relației cu teritoriile și comunitățile neurbane cu care intra în contact¹. Roma a fost definită ca un centru de putere în timp ce orașele provinciale ne apar ca centre de expresie ale ei, ca reflexii ale Cetății².

Menandru din Laodiceea, retor din secolul al III-lea d.H. precizează în tratatul său **Peri Epideiktikon** că un oraș trebuie studiat tridimensional și anume prin prisma:

1. poziției sale ce include climatul, distanța față de mare, formele de relief, calitatea porturilor
2. *genos*-ului, adică fondatorul, primii ocupanți, schimbările de loc sau nume
3. oamenilor, adică modul de viață, regimul politic, administrația, dezvoltarea științelor³

¹ Manuel Bendala Galan, *La ciudad en la Hispania Romana*, în *La ciudad en el mundo romano*, *Actas de XIV Congreso Internacional de Arqueologia Clasica*, Tarragona 5-11. 09. 1993, I, 1994, p. 116.

² Marcel LeGlay, *Une ville a vocation de capitale*, *Lugdunum*, în *Archeologia*, 50, sept. 1972, p. 14.

³ Germaine Aujac, *Les tres grandes villes chez les geographes grecs*, în *MEFRA*, tome 106, 2, 1994, p. 86.

Dintre aceste repere cel mai mult trebuie insistat, după părerea retorului grec din vremea lui Gallienus, pe ultimul aspect pentru că oamenii sunt cei care dau viață locului.

Problemele ce trebuie cunoscute pentru o abordare exhaustivă a domeniului istoriei urbane, în speță cea romană, sunt numeroase și variate. În ciuda preocupărilor insistente și numeroase, care s-au materializat prin apariția unor lucrări de certă valoare în domeniu ale unor mari romaniști precum J. Marquardt, Th. Mommsen, F. Abbot și A. Johnson, E. Komemann, W. Liebenam, A.N. Sherwin-Withe, Francesco de Martino⁴, F. Vittinghoff, pentru a aminti doar pe unii, destule semne de întrebare se mai strecoară în afișarea unei imagini complete a orașului roman.

Istoriografia românească recentă relativ la acest subiect este destul de subțire și preocupările unor istorici, de altfel de certă valoare precum H. Daicoviciu, C.C. Petolescu (pentru Dacia), Al. Suceveanu, Al. Barnea (pentru Dobrogea) au fost marcate de lipsa încă a unui material consistent. Recent, cercetătorul clujean Radu Ardevan a adus o contribuție semnificativă la istoria urbană a provinciei romane Dacia⁵.

Ca un mic pas înainte se vrea a se înscrie și studiul de față care are ca obiectiv identificarea funcțiilor, a posibilităților de dinamică, și a cât mai multe componente ce definesc magistraturile supreme ale orașelor de tip roman din Imperiu. Indirect vor reieși, sperăm, relațiile ce se stabilesc între instituțiile de conducere din orașe și procesul de romanizare.

Tendința regimului imperial roman era de a extinde organizarea municipală în afara Italiei și de a o aplica altor comunități provinciale. Aceasta a fost o *cauză necesară* a procesului de romanizare în raport direct cu instrumente precum deducția coloniilor de veterani, conferirea *jus Latii*, cu extensia cetățeniei romane⁶. Strategia, dirijată și cu scopuri bine stabilite, era menită să asigure uniformitate în Italia și în afara sa. Din acest motiv constituțiile municipale din Italia trebuie corelate cu cele din provincii fără însă a încerca să se găsească artificial asemănări. Datorită specificului local sau regional o distincție se poate și este, credem, necesar a se face între Occident și Orient, pentru că, în

⁴ Alături de cele menționate pe parcursul lucrării adăugăm J.Marquardt, Th. Mommsen, *Handbuch der römischen Alterthümer*, Leipzig, (I-III Th. Mommsen, *Römische Staatsrecht*, 1887; IV-VI J. Marquardt, *Römische Staatsverwaltung*, 1881-1885; VII idem, *Das Privatleben der Römer*, 1886), W. Liebenam, *Stadtverwaltung im römischen Kaiserreich*, Leipzig, 1900; E. Komemann, *Zur Stadtentstehung in den ehemals keltischen und germanischen Gebieten der Römerreiche. Ein Beitrag zum römischen Stadtwesen*. Giessen. 1898; Idem, *RE* IV, 2 (1901), 1174sq.; *RE* VI, 2 (1909), 1888sq.; *RE* XVI, 1 (1933), 570 sq.; F.F..Abbot, A.C. Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton, 1926; H. Rudolph, *Stadt und Staat im römischen Italien-Untersuchungen über die Entwicklung des Munizipalwesens in der republikanischen Zeit*, Leipzig, 1935; A.N. Sherwin-Withe, *The Roman Citizenship*, Oxford, 1939; F. Vittinghoff, *Römische Kolonization und Bürgerrechtspolitik unter Caesar und Augustus*, Mainz-Wiesbaden, 1952.

⁵ R. Ardevan, *Viața municipală în Dacia Romană*, Timișoara, 1998. La aceasta se mai adaugă o sumă de alte studii ce privesc viața urbană din provincia nord-dunăreană: *Le college des fabres a Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *AMN*, 15, 1978, p. 167-172; *Les lecticares a Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în *Sargetia*, 14, 1979, p. 185-190; *Praefectus quinquennalis pro imperatore*, în *AMN*, 18, 1981, p. 437-442; *Duumvirat et quattuorvirat dans la Dacie romaine*, în *AMN*, 21, 1984, p. 95-110; *Les aediles de la Dacie romaine*, în D. Alicu, H. Boegli (ed.) *La politique ediltaire dans les provinces de l'Empire romain (Actes du I-er Colloque roumano-suisse, Deva, 1991)* Cluj-Napoca, 1993, p. 21-27.

⁶ Francesco de Martino, *Storia della Costituzione Romana*, IV, parte seconda, Napoli, 1975, p.703.

timp ce procesul de difuziune a organismelor municipale în Occident a fost intens, în Orient s-a înregistrat o rezistență mai evidentă a formelor citadine sau protourbane de factură autohtonă⁷.

Pe de altă parte romanizarea în zonele urbanizate și evolute nu trebuie înțeleasă ca pe o ruptură de tradiția anterioară. Roma a trecut de faza inițială fundamentându-și poziția pe structurile deja existente și a parcurs apoi cu succes o nouă etapă, de consolidare și extindere a orașelor de pe la începutul secolului I î.H.

Pe cuprinsul Imperiului Roman au coexistat orașe peregrine care aveau statut de *civitas foederata*, *civitas libera* sau *civitas stipendiaria* și orașe tipic romane. Această ultimă categorie de orașe, *municipia* și *coloniae* au reprezentat elemente decisive în paleta variată de elemente romanizatoare în provincii încă din perioada Republicii. De altfel administratorii imperiali din provincii imitau în majoritatea lor formele republicane de conducere și coordonare. Fiecare oraș roman avea o lege de organizare internă (*lex*) care trasa și sarcinile magistraților acelei urbe. Aceste documente s-au păstrat într-un număr foarte redus în lumea romană. Astfel, în afară de celebra *Tabula Heracleensis* (mult timp considerată a fi *lex Julia municipalis* din 45 î.H.)⁸ celelalte legi municipale provin din Baetica (*lex Ursonensis*, *Lex Salpensana*, *lex Malacitana* și *lex Imitana*).

În ceea ce privește funcțiile supreme din aceste orașe romane, subiectul de fapt al acestei lucrări, ele erau deținute de colegii de magistrați formate din 2 persoane (*duumviri*) sau 4 persoane (*quattuorviri*).

În cele mai multe cazuri în fruntea orașelor apar patru persoane fie sub forma unui colegiu unitar, două persoane care sunt funcționari juridici, *IVviri iure dicundo*, iar celelalte două edili, *IVviri aediles*, fie sub forma a două colegii distincte formate din câte două persoane *IIviri iure dicundo* și *IIviri aediles (aedilicia potestate)*⁹. Mai întâlnim și situația unui singur colegiu, *octoviri*, care reunește nu doar funcționarii cei mai înalți. Ei sunt divizați în: 2 *VIII-viri duumvirali potestate*, 2 *VIII-viri aediliciae potestatis*, 2 *VIII-viri aerarii (questores)* și 2 *VIII-viri fanorum* (numiți și *curatores fanorum*)¹⁰.

Se mai poate crea o ierarhie a magistraturilor municipale după altă schemă: în fruntea comunității se afla un colegiu de doi magistrați (*duumviri iure dicundo*) asistați de doi *aediles* și de doi *questores* cu sarcini specifice.

Colegiul quattuorviral este de multe ori luat ca un criteriu de datare pentru că, s-a spus, *quattuorviri* nu pot coexista cu *duumviri* ci le sunt anteriori¹¹.

O primă problemă ce se impune a fi pusă în discuție este tocmai alternanța *duumviri-quattuorviri* la conducerea orașelor romane. Opiniei care susține că *duumviri* se găseau în fruntea coloniilor iar *quattuorviri* în fruntea municipiilor i se opun numeroase alte contraexemple. Atât în perioada republicană cât și în cea imperială este greu de precizat în ce condiții o comunitate era condusă de *duumviri* sau de *quattuorviri*. În

⁷ *Ibidem*, p.704.

⁸ R. Ardevan, *op.cit.*, 1998, p.125-126.

⁹ J. Marquardt, *Organisation de l'Empire romain*, I, in *Manuel des Antiquités Romaines* par Th. Mommsen et J. Marquardt, Paris, 1889, p. 207.

¹⁰ *Ibidem*, p. 210-211.

¹¹ Monique Dondin, *Les Atilii Glabrones de Perouse: ascension sociale et relations senatoriales de magistrats municipaux*, in *MEFRA*, tom 91, 1979, 2, p. 658; Francesco de Martino, *op.cit.*, p. 748-750.

perioada Imperiului **coloniile romane** ar fi beneficiat de conducerea *duumviri*-lor, iar **coloniile latine** de conducerea *quattuorviri*-lor¹². În Gallia Narbonensis se întâlnește această situație cu o densitate apreciabilă în timp ce în Spania doar *municipia* dispuneau de *quattuorviri*. După răspândirea *jus Latii*¹³ în toată Spania în timpul lui Vespasian, au apărut *municipia Flavia* cu constituții duumvirale (Sabora, Aeso, Gades)¹⁴. Și în valea Dunării majoritatea municipiilor lui Hadrian au constituție duumvirală¹⁵. Organizarea municipală se baza fără îndoială pe o strategie precis formulată de autoritățile romane și care trebuie identificată în funcție de contextul regional și temporal în care se încadrează orașele în cauză pentru că toate componentele ce intră în discuție relativ la o așezare urbană țin și de specificul local exploatat într-un mod convenabil de autoritățile romane.

Alternanță *duumviri-quattuorviri*, chiar în fruntea aceluiași oraș cum se va vedea mai jos, se poate să fi fost și efectul modificării ierarhiei între *colonia* și *municipium*. În timp ce sub Republică *municipia* erau pe primul loc, sub regimul militar stabilit de Imperiu *coloniae* trec pe primul loc în acest *cursus*¹⁶. Conform *lex Irnitana* (legea de ridicare a orașului Irni la statut de *municipium*) fondarea unui *municipium* atrăgea după sine introducerea de noi instituții, plecând de la realitățile preexistente, dar care puteau fi asimilate sau adaptate.

Orașul Lissus (sau Lissum, oraș din Dalmația), care a ajuns *municipium* probabil în timpul lui Augustus pentru că în timpul lui Caesar aici exista un *conventus civium Romanorum*, trebuia să dispună de un sistem quattuoviral. Nu îl regăsim însă în acest sistem ci în cel duumviral, propriu pentru ultima perioadă a Republicii mai ales coloniilor. Iată deci un exemplu de coexistență a celor două sisteme de administrare în municipiile din ultima perioadă a Republicii¹⁷. În orașul Perouse (Perusia la granița Etruriei) Octavian a înlocuit *quattuorviri* existenți în oraș înainte de distrugerea sa în anul 40 î.H. cu *duumviri*. Din CIL XI, 1943 = ILS, 6617 și CIL XI, 1944 = ILS, 6618 aflăm despre existența a 2 personaje care au deținut sarcini în oraș întâi ca și *quattuorviri* și apoi ca *duumviri* înainte și după refacerea orașului.

O situație specială întâlnim în cazul orașului Teramo. Inscripțiile din ultimele decenii ale Republicii menționează atât *municipales* cât și *coloni* la Interamnina Praetuttorum¹⁸ (oraș din a șasea regiune din Italia). Supoziția existenței statutului juridic

¹² Pentru coloniile romane și coloniile latine vezi: J. Marquardt, *op.cit.*, p. 46-72; Francois Jaques, John Sheid, *Rome et l'integration de l'Empire. 144 av. J-C. – 260 apres J-C.*, I, Les structures de l'Empire romain, Paris, 1990, passim; Francesco de Martino, *op.cit.*, p. 794-799.

¹³ Pentru *jus Latii* vezi J. Marquardt, *op.cit.*, p. 77-78; Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, I, Iași, 1998, p. 174-175; R. Ardevan, 1998, p. 108-109. Pentru o ipoteză contestată vezi Ch. Saumagne, *Le droit latin et les cites romaines sous l'Empire*, Paris, 1965, contrazis de J. Gascoy, *Municipium civium Romanorum*, în *Latomus*, p. 133-141; Estela Garcia Fernandez, *Características constitucionales del municipio latino*, în *Gerion*, 16, 1998, p. 209-221.

¹⁴ E. Kornemann, *RE*, XVI, 1 (1993), p. 615-619.

¹⁵ R. Ardevan, *op.cit.*, 1998, p. 131.

¹⁶ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 118-119.

¹⁷ Frano Prendi, *Dy mbiskkrine ndertimi nga qyteti ilir i Lisit (rez. Lb. fr.)*, în *Iliria*, XI, 2, 1981, p. 163.

¹⁸ Jan Baptiste De Smet, *Interamnina Praetuttorum (Teramo) et le probleme des communes a statut juridique double*, în *Acta Archaeologica Lovaniensia*, 28-29, 1989-1990, p. 63-74.

dublu, de *municipium* și *colonia* în același timp, contestată de alți specialiști¹⁹, este foarte interesantă. Se aduce în discuție prezența contemporană atât a unor *octoviri* municipali (CIL IX 5067) cât și a unor *duumviri* coloniali (CIL IX, 5076). Chiar dacă ideea unei suprapunerii a unor *coloniae* peste *municipia* este vehiculată și în cazul altor orașe din Italia ca Arezzo sau Faesula (orașe italiene din Etruria, a șaptea regiune), împărtășim ideea conform căreia fie cele două comunități trăiau separat din punct de vedere administrativ, fie erau unificate cel puțin printr-un *patromus* al orașului ca element comun între acei *municipales* și *coloni*²⁰.

Aici avem de-a face probabil cu un proces care în timpul Flaviilor s-a conturat mai bine și anume nevoia creării unor noi orașe a declanșat o campanie de dezvoltare a vechilor nuclee alături de altele deja existente, formarea *dipolis*-urilor sau aglutinarea centrelor anterioare în unele noi. În general s-a pornit de la o aglomerare adaptată la noile necesități²¹.

Sigur se știe că în schema duumviratului poziția preeminentă revenea magistraților jurisdicționali (*iure dicundo*) și nu edililor (*aediles*). Încă mai există controverse dacă între magistrații jurisdicționali exista o colegialitate pară sau ierarhică. Unele opinii se îndreaptă către un răspuns pozitiv²² iar apariția unui *quattuorvir primus* este considerată doar o marcă a primatului în sens cronologic²³.

Duumviri și *quattuorviri iure dicundo* sunt cei mai înalți magistrați orășenești, doar ei purtând titlul de *magistrati*. Ei sunt, ca și consulii la Roma, eponimi pentru anul magistraturii lor.

De obicei magistraturile se transmiteau în familie. Accesul era condiționat și de vârsarea la tezaurul cetății a unei *summa honoraria* sau *legitima*²⁴. Magistrații făceau și promisiuni (*pollicitatio*) bine atestate în cetățile din Africa ca și *summae*-le *adjectae* (sume adăugate), dintre care unele deveneau obligatorii²⁵. Guvernatorii provinciei garantau execuția postumă a promisiunilor făcute, așa cum este cazul de la Ad Maiores, din Numidia, unde doi *duumviri* au promis să construiască arcuri de triumf (*ob honorem duumviratus*) în 267; promisiunea a fost onorată 20 de ani mai târziu de urmașii lor. Executarea promisiunii de către urmași servea și pentru propaganda electorală și accentua caracterul ereditar al transmiterii onorurilor²⁶.

Ca și condiție de promovare în funcții era și vârstă, care era de cel puțin 25 de ani la magistrații inferiori și 35 de ani la cei superiori dar care, de cele mai multe ori nu se

¹⁹ F.T. Hinrichs, *Die Geschichte der gromatischen Institutionen. Untersuchungen zu Landverteilung, Landvermessung, Bodenverwaltung und Bodenrecht im römischen Reich*, Wiesbaden, 1974.

²⁰ Jan Baptiste De Smet, *op.cit.*, p. 73.

²¹ Manuel Bendala Galan, *op.cit.*, p. 121.

²² Francesco de Martino, *op.cit.*, p. 704.

²³ R. Ardevan, *op.cit.*, 1984, p. 102.

²⁴ Monique et Pierre Leveque, *Villes et structures urbaines dans l'Occident Romain*, second edition, Paris, 1984, p. 182. Pentru destinația *summa honoraria* vezi în istoriografia românească și R. Vulpe, *Canabenses și Troesmenses. Două inscripții inedite din Troesmis*, în *SCIV*, IV, 3-4, 1953, p. 557-583.

²⁵ Monique et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 182.

²⁶ X. Dupuis, *Constructions publiques et vie municipale en Afrique*, în *MEFRA*, tom 104, 1, 1992, p. 257.

respecta. Alături de aceasta contau ascendența, onorabilitatea, comportamentul evergetic, averea și cetățenia.

Pentru accesarea la magistraturile orășenești în general și la cele superioare în special aceste condiții specifice erau prevăzute în legile municipale.

Astfel, candidații „vor fi cetățeni romani înainte de a-și depune candidatura la sfârșitul anului, împreună cu părinții și nevestele și copiii născuți în căsătoria legală și aflați sub puterea tatălui, ca și nepoții și nepoatele din partea tatălui, cu condiția ca să nu fie cetățeni romani decât în numărul de magistrați care vor fi aleși în acord cu această lege”. Această ultimă condiție a fost impusă de *lex Salpensana* pentru a preveni extinderea rapidă a cetățeniei prin subterfugii juridice²⁷.

Problema obținerii cetățeniei romane prin intermediul magistraturilor este, de asemenea, interesantă prin natura sa. Strabon (4, 1, 12), Apian (2, 26), Tacit (Ann. 15, 32), Cicero (Ad. Att. 14, 12, 1) amintesc de posibilitatea acordării cetățeniei romane prin îndeplinirea unei magistraturi locale. P. Cornelius Q(uirina) Macer din Ammaia (Spania) a primit funcția municipală odată cu dreptul roman (P. Cornelius Q(uirina) Macer *virum a divo Claudio civitate donatus questor Il-vir* – CIL II, 159). Și L. Iunius Faustus din Igabrum (Spania) s-a aflat în aceeași situație în timpul lui Vespasian (CIL II, 1631)²⁸.

Înainte de a primi dreptul roman aceste persoane au avut dreptul latin. Ei au primit cetățenia romană ca magistrați urbani ai cetăților care posedau *Latius minus*²⁹ prin care doar magistrații aveau dreptul roman complet obținut *per honorem*. Cicero transmite acceptul său pentru integrarea în structurile de conducere romane ale elementelor capabile chiar dintre necetățeni: „așa cum orașele mari și puternice trebuie preferate cătunelor și punctelor fortificate, tot astfel conducătorii acestor orașe, ajunși în această poziție datorită inteligenței și autorității lor trebuie, fără îndoială, prețuiți și mai mult decât indivizii izolați de viața publică chiar dacă luăm drept criteriu înțelepciunea”³⁰.

Duumvirii sau *quattuorviri* investiți cu putere juridică, la fel ca și edilii și questorii intrau în funcție fiecare dintre ei la 5 zile maximum de la promulgarea legii municipale și, de asemenea, cei ce au fost aleși conform acestei legi își începeau activitatea înainte de întâlnirea decurionilor sau înainte de a se face redactarea numirii lor (*conscripti*)³¹.

Dacă cetățenia romană era o condiție *sine qua non* în aspirația spre magistraturile supreme iar modalitatea de alegere în această funcție era, în general, la latitudinea senatului orășenesc, erau și excepții interesante în lumea romană imperială.

În colonia romană Lugdunum (din Gallia Lugdunensis) întemeiată de către locotenentul lui Caesar, L. Munatius Flancus la 43 î.H.³² întâlnim mai mulți magistrați care au fost numiți la cererea poporului. Astfel, *Ti(berio) Aquio, Ti(berii) filio, Gal(eria)*

²⁷ Roman Civilization, II, The Empire, edited by Naphtali Lewis and Meyer Reinhold, New York, Hagerstown, San Francisco, London, p. 321.

²⁸ G. Alföldy, *Note sur la relation entre le droit de cité et la nomenclature dans l'Empire Romain*, în *Latomus*, XXV, 1, 1996, p. 50.

²⁹ Vezi supra nota 8.

³⁰ Cicero, *De Re Publica*, II, 2, 3 în *Despre supremul bine și supremul rău*, București, 1983, p. 429.

³¹ Roman Civilization, p. 322.

³² Marcel LeGlay, *op.cit.*, p. 11.

tr(ibu), *Apollinari duumviro ex postulante populo*³³ și Sextus Ligurius Marinus, *designatus ex postulatione populi* (CIL XIII, 1921), ca și un al treilea personaj necunoscut după nume, (CIL XIII, 1929) toți din Lugdunum reprezintă exemple concludente.

Este foarte posibil ca aceste situații excepționale în care poporul, și prin aceasta trebuie a se înțelege *cives Romani*, are un cuvânt important în alegerea magistraților supremi, să fie caracteristice anumitor orașe, în cazul nostru Lugdunum (Lyon). Oricum nu era cu siguranță vorba de o alegere directă ci se putea înainta o petiție sau o aclamație către *ordo decurionum* care să desemneze pentru magistratura supremă pe acel personaj bogat sau celebru aflat în grația poporului. Mai mult, respectiva persoană putea fi exceptată și de la primul grad din *cursum honorum*, ca o dovadă de prestigiu și influență³⁴. Și în cazul orașului Vienne (din Gallia Narbonensis) au fost consemnați *duumviri* care nu au trecut prin toate etapele din *cursum honorum*. 25 din cei 30 de *duumviri* cunoscuți aici se pare că ar fi fost avansați direct către această funcție³⁵.

Treptele de promovare în ierarhia onorurilor instituțiilor municipale nu sunt respectate nici în cazul magistraturilor considerate inferioare. Questura, de exemplu, era acordată în Hispania Citerior unor oameni cu experiență, capabili să-și asume sarcini. Se putea ajunge în această funcție după ce respectiva persoană fusese edil sau chiar *duumvir*³⁶. Așadar se poate observa că funcțiile civile în oraș nu erau omogene și din acest motiv trebuie renunțat la credința că ordinea ce implică edilitatea, quaestura și duumviratul trebuie respectată fără abateri. Totuși, de cele mai multe ori, avansarea se făcea pe această linie³⁷ dar urmând și succesiunea *questo-aedil-duumvir*³⁸.

Duumviri aveau *imperium* și *jurisdictio*. În *colonia Genetiva*, ca în toate coloniile constituite cu un pronunțat rol strategic, ei aveau și *imperium militiae* dar pe o durată determinată³⁹.

Atribuțiile lor obișnuite erau președinția adunării populare, poziție din care aveau dreptul de a instala (*facere creare*) și de a proclama (*renuntiare*) magistrații aleși de senatul orașului (*ordo decurionum*) a cărui președinție o dețineau de asemenea. Pe lângă acestea mai aveau ca sarcini jurisdicția penală și civilă, prima recunoscută de *lex Julia municipis* (90 î.H.) și aflată în vigoare până la sfârșitul sec. I, când a revenit funcționarilor imperiali⁴⁰.

De asemenea supravegheau construcția incintelor și a porților orașelor în contextul în care *imperium militiae* le impunea această datorie. Diversele schimbări de statut juridic

³³ A. Bruhl et A. Audin, *Inscription du Lyonnais Tiberius Aquius Apollinaris*, în *Gallia*, tom XXIII, 1965, fasc. 2, p. 267-269.

³⁴ *Ibidem*, p. 270.

³⁵ Yves Bumand, *Personnel municipal dirigeant et clivages sociaux en Gaule Romaine sous le Haut Empire*, în *MEFRA*, tom 102, 2, 1990, p. 544-546.

³⁶ George Fabre, Marc Mayer et Isabel Roda, *Recrutement et promotion des „élites municipales” dans le N-E de l’Hispania Citerior sous le Haut Empire*, în *MEFRA*, tom 102, 2, 1990, p. 526.

³⁷ J. Gascow, *Magistratures et sacerdotes municipaux dans les cites de la Gaule Narbonnaise*, în *Actes du X Congrès International d’épigraphie greque et latine*, Nîmes, 4-10 Octobre 1992, *passim*.

³⁸ Monique et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 179.

³⁹ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 211-212.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 213.

ce au avut loc în Italia perioadei cezaro-augusteene au antrenat refacerea acestor incinte. În cazul Veronei (în regiunea a zecea a Italiei) de exemplu, magistrații superiori au fost desemnați să ducă la îndeplinire această sarcină imediat după promovarea orașului⁴¹.

Una dintre atribuțiile de bază ale magistraților superiori era investirea în funcții a celorlalți magistrați aleși. Dacă la aceste alegeri, de care erau responsabili, în perioada de dinainte de declarația de intenție pentru candidatură nu era nimeni, sau prea puțini candidați, atunci *duumviri* pronunțau numele mai multor persoane îndreptățite prin lege să candideze pentru funcțiile amintite⁴².

După alegere, în adunarea publică, magistrații făceau un jurământ către Jupiter și către divinitățile protectoare ale împăraților și către zeii din respectivele orașe, prin care se angajează la a-și respecta sarcinile în interesul public, că nu vor conduce cu răutate și nu vor dăuna interesului cetățenilor, nu vor opri nici o întâlnire a decurionilor (separarea puterilor) și nu vor opri exprimarea vreunei opinii atâta timp cât judecata lor era în concordanță cu legea și interesul public al locuitorilor urbei⁴³.

În plus, credibilitatea lor depindea și de dovezile de incoruptibilitate pe care anticii puneau mare preț. Cicero condiționa o persoană care aspira către funcție „să nu primească și să nu ofere daruri nici pentru a obține o funcție publică, nici în timpul exercițiului unei funcții, nici după aceea. Dacă se încalcă, să se aplice o pedeapsă proporțională cu delictul”⁴⁴.

Duumviri asigurau și cultele publice și participau direct la desfășurarea procesiunilor (*lex colonia Genetivae*). Puteri însemnate dețineau și în finanțele publice⁴⁵.

Sunt dovezi care atestă că *duumviri* și *quattuorviri* se ocupau și cu inscripționarea documentelor primite pentru oraș de la împărat, guvernator sau alți oficiali imperiali: „Duovirii Gaius Cornelius Severus și Marcus Septimius Severus, au inscripționat această prevedere în bronz din cheltuiala publică”⁴⁶. Și la Volubilis (în Mauretania romană) avem inscripții ce atestă existența unor *duumviri* însărcinați cu gravarea unor copii ale edictului lui Caracalla în 215-216⁴⁷.

Aleși pe un singur an magistrații supremi puteau exercita funcția de mai multe ori conform practicii *iteratio* generalizată în Imperiu. Pomponius Malchio, primul *duumvir* al Curubis-ului (Africa) a fost în 45 î.H. *duumvir* pentru a cincea oară⁴⁸.

⁴¹ Pierre Gros, *Rapport de synthese*, în *Ecole antique de Nîmes. Les enceintes augusteene dans l'Occident romain (France, Italie, Espagne, Afrique du Nord = Actes du colloque international de Nîmes 9-12 Octobre, 1985)*, 1987, p. 160.

⁴² *Roman Civilization*, p. 323.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Cicero, II.

⁴⁵ Un anume C. Fulvio, fiul lui Caius, este *quattuorvir ad aerarium* (tresorier). Funcția menționată poate fi specifică doar anumitor orașe, în cazul nostru Nîmes, dar poate fi și una generalizată. Vezi *Inscriptiones antiquae de Nîmes*, publicée par Eugene Germer-Durand et M.F. Germer-Durand et A. Allmer, Toulouse, 1893, p. 191 (inscr.91).

⁴⁶ *Roman Civilization*, p. 42.

⁴⁷ M. Lenoire, *Inscriptions nouvelles de Volubilis*, în *Bulletin d'archeologie marocaine*, tom XVI, 1985-1986, p. 200.

⁴⁸ Monique Clavel-Leveque et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 179.

Un magistrat putea urma cariera municipală într-un alt oraș decât cel în care a început sau o putea chiar începe în altă parte⁴⁹.

M. Messius este decurion în Narbonne, prefect duumvir și flamen al coloniei Beziers (CIL XII, 4402). Din acest exemplu se poate constata că aceeași persoană putea deține chiar funcții paralele în orașe apropiate așa cum este posibil să se fi întâmplat în Dacia în cazul așezărilor urbane de la Apulum⁵⁰. Ierarhia funcțiilor și posibilitatea mișcării magistratului dintr-un oraș în altul sunt ilustrate și într-o inscripție de la Vina (Bou Arkoub-Tunisia): „...lui Aurelius Flavius, decurion, edil, questor, duumvir, decurion de Cartagina (Africa), curator, cavaler roman din ordinul celor din Vina și a întregii comunități de cetățeni se ridică acest monument ca unui concetățean foarte iubit”⁵¹.

Cu titlu excepțional *ordo* putea să acorde *honores aedilicia, duovirales, decurionatus* sau chiar *flamines*. Aceste atribuiri priveau străinii sau indivizii tineri. În ultimul caz se putea atribui și *post mortem*, cum s-a întâmplat la Barcino (Hispania Citerior), unde, un băiat mort la 18 ani a fost onorat cu edilitatea⁵². La Tarraco (Hispania Citerior), un *decurio adlectus* originar din Africa a devenit edil, duumvir⁵³, iar M. Porcius Terentianus primește onoruri de edilitate și duumvirat⁵⁴.

În orașele romane odată la 5 ani se revizuiau listele de cetățeni, *album*–ul decurionilor și se stabilea censul. Aceste sarcini cădeau pe umerii unor *duumviri quinquennales* sau *quinquennales*. Formulele menționate desemnau două magistraturi diferite, așa cum reiese din mai multe inscripții din Dacia ce prezintă în *cursus honorum* cele două magistraturi, duumviratul și quinquennialitatea, ca separate (IDR III 2, 126; IDR III 2, 129; IDR III 2, 123). În aceeași provincie romană apar însă și *duumviri quinquennales* ca o singură magistratură (CIL III 14465). Quinquennialitatea era, se pare, o instituție răspândită: *quinquennales* erau conducătorii teritoriilor orașelor aleși pe un an sau, după alte opinii, pe toată perioada de 5 ani și *duumviri quinquennales* care ar fi de fapt magistrații care fac obiectul discuției noastre, responsabili cu rol de censori în orașele romane. Se pare că aceste sarcini în orașe puteau reveni și unor *quattuorviri quinquennales*⁵⁵. Alte denumiri pe care le puteau lua acești magistrați erau *Ilviri (IVviri) censoria potestate quinquennales* sau *quinquennales censoria potestate* sau *Ilviri (IVviri) censoria potestate*⁵⁶. Mandatul *Ilviri (IVviri) quinquennales* era anual și eponim pentru anul funcțiunii lor. După *lex Julia municipalis* recensământul avea loc în același timp și la Roma și în orașele provinciale⁵⁷.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ V. Moga, *Quattuorvirii municipiilor apulense*, în *AMN*, XIV, 1977, p. 149.

⁵¹ Vezi P. Veyne, în *Kartago*, 1959, p. 110-117.

⁵² Este un exemplu de încălcare a condiției vârstei de accedea la magistraturi.

⁵³ George Fabre, Marc Mayer, Isabel Roda, *op.cit.*, p. 528.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ R. Ardevan, *op.cit.*, 1998, p. 152

⁵⁶ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 223.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 224; perioada de 5 ani dintre 2 recensăminte se numea *lustrum*.

La Canusium, în 223 în *album*-ul cetății figurau cei doi *quinquennales*, 31 *patroni viri clarissimi*, 8 *patroni equites*, 7 *quinquenalicii*, 29 *duumviralicii*, 19 *aedilicii*, 9 *questoricii*, 32 *pedani*, 25 *praetextati*⁵⁸.

La începutul secolului al II-lea, acțiunile de limitare a autonomiei orășenești declanșată de autoritatea centrală au dus și la reducerea atribuțiilor *quinquennales* care, mult timp au avut funcțiile cele mai înalte din orașe⁵⁹. *Quinquennales* se regăsesc totuși chiar și în timpul lui Constantin cel Mare⁶⁰.

O nouă discuție apare atunci când se menționează în izvoare funcția de *praefectus produumvir*. Sarcina de bază a acestuia era de a suplini absența unuia dintre magistrații supremi care lipsea din cetate mai mult de o zi. Acesta era ales de *ordo decurionum* trebuind să aibă cel puțin 35 de ani (Cf. *lex municipium Salpensana*, XXV, 26)⁶¹. Funcția sa era temporară, până la revenirea magistratului de drept. A. Greniers crede că era o magistratură anterioară duumviratului și spune că titularul acestei funcții putea să fi devenit un ajutor al *duumvir*-ului, însărcinat cu o parte a atribuțiilor ce-i reveneau acestuia⁶². La Beziers se cunosc 4 *praefecti* și 3 *duumviri*, deci magistratura de *praefectus produumvir* nu era tocmai rară în anumite regiuni dar probabil că răspândirea ei depindea de zona în care se regăsește, de condițiile politice de aici, de activitatea sau dinamismul titularilor posturilor.

Un caz particular îl reprezintă acela al numirii împăratului ca *duumvir* al unui oraș. În acest caz împăratul numea un *praefectus* care să-l reprezinte. Uneori numirea acestui *praefectus* era lăsată la latitudinea *ordo decurionum* (CIL IX, 3044 = ILS 2689, CIL XI, 5224). *Duumvir* de onoare putea fi și un prinț din familia imperială, cum o dovedește și exemplul cavalerului L. Aponius din Beziers, prieten al casei imperiale care era „prefect duumvir al lui C. Caesar, fiul lui Augustus” (CIL XII, 4230). Duumviratul de onoare nu controla însă afacerile cetății ci reprezenta o dovadă a loialismului dinastic. Unui *praefectus duumvir* i-a mai fost atribuită și funcția de sfătuitor al *duumviri*-lor sau chiar a fost situat într-un raport de felul dictator-consul, adică într-o situație de colegialitate neegală⁶³. Mai pertinentă ni se pare opinia care desemnează pe acest consilier deasupra magistraților ordinari în situații de dezordini politice sau în cazuri cu implicare electorală, așa cum este cazul unor *praefecti ex decurionum decreto lege Petronia* (CIL X, 858, 1205, 5405, 5655).

Chiar dacă cel mai des *praefecti* sunt reprezentanții *duumviri*-lor, în câteva cazuri avem și *praefecti* ce înlocuiesc sau secondează *quattuorviri*. Fastele din Interamna Lirenas (în a șasea regiune a Italiei) semnalează în 67 d.H. doi *quattuorviri iure dicundo*, în 68 d.H. doi *quinquennales*, în 69 doi *quattuorviri praefecti lege Petronia* și în 70 doi *quattuorviri praefecti lege Petronia*⁶⁴.

⁵⁸ Francesco de Martino, *op.cit.*, p. 720.

⁵⁹ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 225.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 226.

⁶¹ Francesco de Martino, *op.cit.*, p. 716.

⁶² Monique et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 179.

⁶³ Francesco de Martino, *op.cit.*, p. 717.

⁶⁴ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 238.

Așadar înlocuirea cu *praefecti* a titularilor posturilor de magistrați superiori avea loc doar în cazuri extraordinare și doar pentru această categorie de magistrații. Pot fi menționate cazurile :

1. când lipsește sau un alt motiv îl împiedică pe magistrat să-și facă treaba
2. când nu există un magistrat în exercițiu.

În primul caz mai putea fi înlocuit și de colegul său, dar la absența și a ultimului se numea imediat de către *ordo* un *praefectus*⁶⁵.

Foștii magistrați deveneau membri ai *ordo decurionum*, alături de aristocrații ce nu deținuseră magistraturi (*pedani*) ori tineri ce se pregătesc pentru o carieră locală (*praetextati*).

Libertățile municipale au fost grav afectate mai ales de la începutul secolului al III-lea când magistrații erau desemnați de guvernator⁶⁶. Este un atentat al puterii centrale la autonomia municipală.

Dacă în primul secol alegerile magistraților era un lucru foarte serios așa cum o demonstrează inscripțiile de la Pompei iar lupta electorală era îndârjită, în timpul crizei, odată cu creșterea îndatoririlor titularilor la funcții exista o singură candidatură și alegerea devenise o formalitate. Decăderea orașului văzută de Rostovtseff ca un „haos cumplit” care stăpânea toate orașele Imperiului cel puțin la sfârșitul secolului al III-lea își are originile în criza generalizată a secolului în discuție cu consecințe în toate domeniile vieții sociale⁶⁷. Un alt efect tangent cu decăderea orașului a fost sărăcirea populației și, implicit, micșorarea numărului celor care erau îndreptățiți să preia posturile, altă date onorante, de magistrați. Dacă în secolul I *duumvirii* puteau desemna candidații la o magistratură municipală, iar candidatul ales împotriva voinței sale putea desemna un alt candidat de aceeași condiție ca el, de la Caracalla, din secolul al III-lea, guvernatorul provinciei, într-o ședință a *ordo*, dădea numele celor aleși pentru magistraturi. Aceștia erau înscrși într-un decret al decurionilor. Astfel întreaga autonomie era suprimată de vreme ce un cetățean nu putea refuza sau transmite această „onoare” asupra altuia *eiusdem condicionis*⁶⁸. Astfel, de la Caracalla și Septimius Severus dreptul municipal, care fusese creat treptat din reculul particularismelor locale în fața uzajelor dreptului roman, se găsea ruinat de atingerile aduse de ingerințele puterii centrale⁶⁹. Cu toate acestea, în Africa de Nord sunt documente care atestă o vitalitate remarcabilă a autonomiilor municipale. Acum, în secolul al III-lea, încă se mai fac promovări municipale. Abbir Cella devine *municipium* sub Philip Arabul, iar Thuga devine colonie sub Valerian⁷⁰. În schimb Volubilis a fost abandonat de romani la sfârșitul secolului al III-lea după „iremediabila decadență”⁷¹ semn că totuși criza era prezentă și aici.

Marea problemă ce a apărut acum a fost cea a obținerii de imunități care permiteau scutirea de magistraturi. La sfârșitul secolului al II-lea scutiți erau doar cei ce lucrau pentru

⁶⁵ *Ibidem*, p. 236.

⁶⁶ Monique et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 187.

⁶⁷ M. Rostovtseff, *Histoire economique et sociale de l'Empire romain*, Paris, 1988, p. 374-381.

⁶⁸ Monique et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 190.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 196.

⁷⁰ X. Dupuis, *op.cit.*, p. 247 (n.26).

⁷¹ J. Carcopino, *La fin du Maroc romain*, în *MEFRA*, 57, 1940, p. 349-442.

stat, retorii și preoții. În Imperiul târziu de aceste imunități beneficiau *officiales*, adică administratorii militarizați ai birourilor guvernatorului și, de la Constantin, clerul creștin⁷².

Iată așadar că o clarificare fără îndoieli a problemei instituțiilor municipale în perioada imperială a Romei este departe de a se profila în actualul stadiu al cercetării. Totuși, relativ la magistraturile supreme se pot face unele referiri lămuritoare pe baza puținelor legi municipale transmise din Antichitate, mai mult fragmentar, folosind inscripțiile și vestigiile arheologice, alături de relatările istoricilor sau ale martorilor vremii. Chiar dacă se vorbește despre „o uniformizare progresivă a sistemului orășenesc datorată unui proces de integrare civică și administrativă pa care statul roman l-a sprijinit”⁷³ doar, noi suntem de părere că autoritatea centrală a participat **activ și decisiv** la dinamizarea vieții municipale la stimularea potențialului local reorientat în interesul Imperiului.

Așadar, cum bine rezultă din **Geografia** lui Strabon orașele sunt permanent supuse fluctuațiilor, ele se nasc, au începuturi promițătoare, cresc stimulate de celelalte orașe favorizate și apoi se prăbușesc odată cu instituțiile care le conduc astfel încât va fi întotdeauna greu de identificat toate caracteristicile așezărilor urbane romane ținând cont și de particularitățile regionale și locale.

Duumvirat et quattuorvirat dans l'époque imperiale de la Rome **- Résumé -**

L'objet de cet article le représente l'étude des grandes institutions des villes romaines – *municipia* et *colonia*. Des duumviri et des quattuorviri ont avait une place spéciale dans la structure des institutions du monde romain. Ils étaient magistrats annuels avec des beaucoup responsabilités dans l'administration, dans la juridiction et dans l'armée. Quelques notions spéciales – quinquennales et *prefecti produmviri* – ont clarifiées dans la partie finale de l'étude.

Les conclusions de cet article met en évidence l'importance de la notabilité pour la romanisation des provinces de l'Empire Romain.

⁷² Monique et Pierre Leveque, *op.cit.*, p. 187.

⁷³ R. Ardevan, *op.cit.*, 1998, p. 127.